

Posudek oponenta disertační práce

J. VALEŠ, *Člověk jako otevřenost. V myšlení W. Pannenberg a K. Rahnera*, Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta (vedoucí práce prof. ThDr. Jan Štefan), Praha 2013.

Mgr. Jan Valeš si pro svou disertační práci vytkl nelehký cíl: sledovat a analyzovat pojem *otevřenost* jako antropologicko-teologický pojem pro vyjádření podstaty člověka, a to především na základě studia dvou významných teologů 20. století, jednoho katolického, druhého evangelického, Karla Rahnera a Wolfharta Pannenberg. Poté, co autor studuje užití a význam pojmu u obou těchto autorů, navíc obohaceně řadou odkazů na autory další (1. kapitola), věnuje se «křížovým tématům», zejména vnímání člověka jako *imago Dei* a podstatě lidské hříšnosti (2. kapitola), aby se nakonec pokusil pracovat «tvořivě s pojmem otevřenosti» (3. kapitola).

Kromě samotného výběru tématu i dobré volby dvou zkoumaných autorů lze na disertaci Mgr. Jana Valeše určitě ocenit poctivost, s jakou se snaží s tématem vypořádat, s jakou studuje díla vybraných teologů, s jakou pojem *otevřenosti* spojuje s některými jinými velkými teologickými tématy i s jakou se snaží podchytit Rahnerův a Pannenbergův vliv na některé současné, zejména anglicky píšící (evangelické) autory. V této poctivosti teologické práce určitě tkví velmi dobrý potenciál jeho disertace.

Nicméně k předložené podobě práce bych si dovolil mít několik – ze svého pohledu – zásadních kritických námitek.

Co do formální stránky se zdá velkou slabinou práce její nedobrá formální (a tím i grafická) úprava (například ne vždy jasné strukturování a číslování kapitol, absence záhlaví a zápatí atd.), což čtenáři mj. znesnadňuje orientaci v textu. Dále je asi dobré upozornit na drobné chyby v přepisu německých slov (např. na str. 66 nebo na str. 116) či na chyby a nedůslednosti v přepisu řečtiny (na str. 87 nebo na str. 107), nebo na drobné překlery či drobné chyby v syntaxi.

Co do metody se autorův přístup zdá být někdy až příliš „technicistní“. Například už jen odůvodnění výběru zkoumaných teologů – byť tento výběr je v posledku velmi dobrý – se zdá být takový: autor sám tvrdí, že vybral ty autory, u kterých se «otevřenost člověka» jako teologický pojem vyskytuje nejvíce (str. 9n). Samo o sobě na této metodologické volbě pochopitelně není nic špatného, kdyby autorovo odůvodnění nebudilo dojem, že tento výběr učinil takřka statisticky (ve smyslu výběru takových autorů, u kterých se zkoumaný pojem vyskytuje nejčastěji). Takovýto způsob výběru totiž může pominout – a to už se

pochopitelně dostáváme do oblasti námitek obsahových – , že pojem *otevřenosti* má například blízko k jiným příbuzným teologicko-antropologickým pojmům či tématům, charakterizovaným například pojmy *homo capax Dei* nebo *deificatio hominis* (toto téma autor pouze velmi letmo zmíní na str. 89). A právě toto nedostatečné propojení s ostatními velkými tématy teologické tradice se v práci projevuje, neboť v kapitole Křížová témata (str. 84-151) autor téma otevřenosti propojuje pouze, byť zcela správně, s tématy Sláva člověka (*imago Dei*) a Lidská bída (hříšnost). Například nedostatečná reflexe starobylého teologického vnímání člověka jako *homo capax Dei* může budít v disertaci dojem, jako kdyby Karl Rahner či Wolfhart Pannenberg přišli s něčím zcela novým.

Co do obsahové stránky se zdají být zásadnější i další námítky.

Jednak se v práci vyskytuje z mého pohledu opravdu celá řada nejasných a zavádějících formulací či ne dobře pochopitelných závěrů. Uvádím jako příklad některé z nich (při vši snaze je příliš nevytrhávat z jejich kontextu): «Otevřenost má tudíž také etickou dimenzi. Právě etické otázky jsou jedním z motivů antropologického tázání. Především u Rahnera je otevřenost zároveň úkolem, z čehož vyvozuje negativní důsledek, že odmítnutí otevřenosti vůči Bohu je hříchem. Pojem skýtá možnosti rozpracování konkrétní autonomní etiky» (str. 122n); «Nepodceňování hříchu, který sice není součástí přirozenosti člověka, ta však nutně k hříchu vede» (str. 148); «Dalším rozměrem takto vyloženého pojmu otevřenosti je schopnost zachytit hloubku zla, které se může stát „přirozenou“ součástí člověka» (str. 162).

Poté, a to se mi zdá být také celkem zásadní námítkou, jsou některé termíny použity buď bez valného respektu k jejich mnohasetleté teologické tradici nebo třeba i mylně. Týká se to především termínu «původní hřích». Jak čeština tak němčina rozlišuje pojmově „prvotní hřích“ („Ursünde“) a „dědičný hřích“ („Ersünde“), které odpovídají latinským *peccatum originale originans* a *peccatum originale originatum*. Nejenže autor ve své disertaci toto nerozlišuje a hovoří takřka výhradně o «původním hříchu», ale navíc v jediné pasáži, kdy toto rozlišení udělá, učiní to s alarmující záměnou *peccatum originale originans* za *peccatum originale originatum* (str. 110). Ačkoliv v současné evangelické teologii, jak jsem byl upozorněn, rozlišení mezi „prvotním“ a „dědičným“ hříchem není důsledně dodržováno, nelze od tohoto rozlišení v žádném případě abstrahovat u katolického autora, jakým byl Karl Rahner.

Lze také polemizovat s řadou autorových interpretací a výkladů. Vzhledem k tomu, že jde o disertační práci v oboru systematické teologie, zdají se leckteré autorovy interpretace či exkurzy do dějin teologie a filozofie poněkud povrchní. Tak například jeho interpretace Augustinova výkladu kořenů a podstaty hříchu (str. 57) či interpretace Augustinova sporu s Pelagiem (str. 140n), dále například

hovoření o tématu *zbožštění člověka* jako o tématu «pravoslavného teologie» (str. 89) nebo autorův exkurz do výkladu podstaty lidské racionality (str. 102n) či snaha shrnout podstatu «antropologického obratu» (str. 146n) atd.

V celé práci chybí jakákoli výslovnější zmínka o tradičním rozdílu mezi katolickým a evangelickým teologickým vnímáním člověka, totiž zmínka o zásadní rozdílnosti vnímání míry porušenosti lidské přirozenosti hříchem a jeho důsledků, bez kterého je ale srovnávání a především zakontextování Rahnerovy a Pannenbergovy teologické antropologie poněkud méně pochopitelné.

Co se týče částí pojednávajících specificky o Karlu Rahnerovi, lze z mého pohledu vytknout následující:

Tak například ze zdrojů Rahnerova myšlení autor trvale odkazuje víceméně jen na Tomáše Akvinského a Martina Heideggera; je škoda, že nezmíní i některé další zdroje Rahnerova myšlení, které jsou pro Rahnerovu transcendentální antropologii také důležité (aspoň třeba filozofii Josepha Maréchala nebo třeba také duchovní učení Ignáce z Loyoly). Dále například tvrdit, že autor, na kterého Rahner nejvíce odkazuje, je H.U. von Balthasar (str. 139), je takřka nesmysl (je přece dobře známo, že jejich cesty se brzy takřka nesmiřitelně rozešly). Naopak je k podivení, že Balthasarovo jméno nezazní v podkapitolce „Ohlasy a kritika“ (str. 38). Tvrdit, že Rahnerovo vnímání *otevřenosti* vede více méně jen k teizmu a obejde se bez konkrétní vazby na osobu Ježíše Krista (str. 136), je – i při vši částečné oprávněnosti takovéto námitky – přece jen poněkud reduktivní; vždyť Rahnerovi šlo především o «uvedení do pojmu křesťanství», kdy Kristus je nejen vrcholem Božího sebesdílení (*Selbstmitteilung Gottes*), ale i tou nejvlastnější „kategorizací“ a „tematizací“ Božího tajemství v dějinách a v náboženské zkušenosti člověka. Označit slavný Rahnerův „Grundaxiom“ (ekonomická Trojice je imanentní a naopak) za «bonmot» a ještě ho ocitovat nepřesně («ontologická trojice je vždy trojicí ekonomickou») je přinejmenším velmi podivné a nepozorné (str. 145). Také se nedomnívám, že teologický jazyk Karla Rahnera by mohl být označen za «košatý a expresivní» (str. 128), a stejně tak sporné se mi zdá například tvrzení, že «tam, kde Rahner mluví na rovině antropologie, to „božské“ v člověku identifikuje v tradici aristotelsko-tomistické s lidským intelektem» (str. 103). Zároveň bych očekával větší rozpracování zásadního Rahnerova tématu Božího zjevení jako *Selbstmitteilung Gottes* ve smyslu, že v celé transcendentální zkušenosti člověka je už přítomen sebe sdělující se Bůh a že už tato zkušenost je, byť ještě atematickým, setkáním s ním (jakožto Bohem-Trojicí). Stejně tak bych očekával aspoň zmínění tématu apriornosti vykoupení (všech) Kristovým Božím spásným dílem, které je pro Rahnerovu teologickou antropologii taktéž zcela zásadní.

Celkově se také dá práci vytknout nejasnost celkového zpracování látky, tedy nejasnost celkového „teologického diskurzu“. Čtenáři není vždy jasné, odkud a kam autorovy úvahy směřují, jednotlivá témata jsou ne příliš organicky spojována, některá témata se často opakují, autor se k nim ne příliš organicky vrací, není vždy jasná návaznost jednotlivých argumentů, někdy chybí průkaznost závěrů, leckterá slova, jak už bylo ostatně výše řečeno, jsou používána bez ohledu na jejich obvyklé teologické použití, výběr autorů, s nimiž autor dva základní konfrontuje, se nezdá zdaleka vždy reprezentativní apod.

Ačkoliv tedy disertační práce Mgr. Jana Valeše *Člověk jako otevřenost* v sobě určitě nese velmi podnětný a dobrý potenciál, musím ze svého pohledu konstatovat, že z výše uvedených důvodů ji nemohu, přinejmenším v takovém stavu, v jakém je nyní předložena, doporučit k obhajobě. Práce dle mého názoru neodpovídá požadavkům práce disertační, a to jak z hlediska formálního tak z hlediska materiálního, a vyžadovala by zásadnější nápravu a opravu výše nastíněných nedostatků.

ThLic. Jan Houkal, Th.D.

V Brandýse n/L. dne 14. března 2014